

УДК 170.35
DOI:10.17721/sophia.2020.15.10

К. С. Рассудіна, канд. філос. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-6704-185X
e-mail: rassudina.k@gmail.com

АКСІОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ КАТОЛИЦЬКИХ ФІЛОСОФІВ XX СТ.: Д. ФОН ГІЛЬДЕБРАНД І Т. ШЛІПКО

Присвячено аналізу аксіологічних теорій католицьких філософів XX ст. Д. фон Гільдебранда і Т. Шліпка. Викладено основні моменти їхніх учень, особливу увагу приділено питанням природи моральних цінностей і зв'язку ціннісної і особової сфер. Показано, що Д. фон Гільдебранд і Т. Шліпка прагнули довести правомірність і актуальність у сучасному світі положень традиційної моральної теології католицької Церкви, залучаючи для цього новітню методологію та уявлення про особу, які є нині загально визначеними.

Ключові слова: цінність, важливе, відповідь, зразок, досконалість, особа.

Історикам філософії відомі чимало мислителів, які, застосовуючи раціональні методи дослідження, намагалися довести істинність уявлень, джерелом яких була християнська віра. Знаходимо ми їх і у XX ст. Це, зокрема, М. Блондель, К. Войтила, Е. Жильсон, Ж. Лакруа, Ж. Марітен, Г. Марсель, Е. Муньє, М. Г. Недонсель, П. Теяр де Шарден та ін.

На окрему увагу заслуговують католицькі науковці, що спеціалізувалися з етики та біоетики. Один із них, німецький феноменолог Д. фон Гільдебранд (папа Пій XII назвав його доктором Церкви XX ст.) відомий українському читачеві завдяки перекладу кількох його творів; Т. Шліпка, польський біоетик, залишається, по суті, незаним, хоча його доробок налічує кільканадцять монографій і підручників, а до того ж безліч статей. Обидва названі вище мислителі визначалися особливою увагою до питань аксіології. Мета даного дослідження полягає, отже, у тому, щоби розкрити основи вчення про цінності Д. фон Гільдебранда і Т. Шліпка.

Категорії важливого у Д. фон Гільдебранда

Дитріх фон Гільдебранд (1889–1977) – один із тих філософів і моральних теологів, які палко захищають традиційне вчення католицької Церкви, хоча виріс він у нерелігійній родині і повернувся до католицизму уже дорослим. Був феноменологом, учнем Е. Гусерля і А. Райнаха, тривалий час викладав у Мюнхені, але 1933 р. був змушений емігрувати і, зрештою, до завершення життя працював у Сполучених Штатах. Використовуючи феноменологічну методологію, Д. фон Гільдебранд здійснив спробу філософського обґрунтування християнської етики, зокрема уявлення про абсолютний і об'єктивний характер цінностей.

Однією з найбільш характерних рис реалістичної феноменології, яку розвивав Д. фон Гільдебранд, є ґрунтовний аналіз зв'язку між емоціями і цінностями на тлі відчутної полеміки з прибічниками емотивізму. Головним моментом цього аналізу є розрізнення "трьох категорій важливості" – використовуючи цей термін, німецький філософ "припускає, що за своїм філософським значенням його відкриття перебуває на одному рівні з відкриттям Арістотеля" [3, с. 99]. Показовим твором виступає *Християнська етика* (в українському перекладі просто *Етика*), на який ми спиратимемося у нашому короткому дослідженні вчення про цінності Д. фон Гільдебранда.

Отже, Д. фон Гільдебранд розвиває свою етичну теорію, спираючись на переосмислення томізму і своєрідну концепцію цінностей. Вихідною точкою для нього служить питання мотивації моральних дій людини, тобто важливості, з огляду на яку ми стаємо небайдужими до об'єкта нашого вибору. Важливість аналізований автор розглядає як спосіб, у який щось може мати для нас значення, "викликати специфічну емоційну чи во-

льову відповідь" [4, с. 118]. Слід зауважити, що Д. фон Гільдебранд не обмежує сферу важливих предметів тими, певного ставлення до яких від нас вимагає мораль. Привабливими для нас є, наприклад, естетичні чи інтелектуальні явища, вибір чи відмова від яких може бути справою смаку, але не етики.

Як уже було зазначено, Д. фон Гільдебранд розрізняє три види важливого: суб'єктивно-задовольняюче (об'єкти, що приносять нам задоволення), об'єктивно-задовольняюче (об'єкти, які служать нашому благу) і важливе-у-собі. Тільки ця остання категорія важливості заслуговує на ім'я "цінність". Об'єктивно важливими Д. фон Гільдебранд вважає такі речі, як здоров'я чи свобода, – вони мають суттєвий зв'язок із певною особою (а тому і відносний характер), а водночас являють щось важливе для кожного. Кожен із нас дбає про своє здоров'я і свою свободу (якщо ні, то наше ставлення видається дивним), але те, що служить здоров'ю однієї людини, може зашкодити здоров'ю іншої. Те, що становить благо для мене може бути прикрістю для іншого (наприклад, якщо йдеться про стипендію, яку отримує тільки один із науковців), але не перестає бути благом. Об'єктивно-задовольняючим є те, за що ми щиро дякуємо, воно існує для нас. Цінність, натомість, ніколи не існує для чогось іншого, навіть для особи, вона наявна і тоді, коли нею ніхто не втішається, коли всі до неї байдужі. Цінними можуть бути такі різні речі, як вчинок милосердя і прекрасний захід сонця [1, с. 39].

Справжнє напруження, однак, Д. фон Гільдебранд спостерігає між суб'єктивно-задовольняючим і важливим-у-собі, між якими він нарахує декілька відмінностей. Важливість суб'єктивно-задовольняючого впливає з його зв'язку з нашою насолодою; важливість цінності не залежить від його впливу на нас. Пошук суб'єктивно-задовольняючого лише замикає нас у собі, робить егоїстами; зв'язок із цінністю звільняє нас від зосередженості на самих собі. У разі суб'єктивно-задовольняючого наше задоволення визначає важливість його джерела; цінність, натомість, викликає щастя через саме усвідомлення її важливості. Суб'єктивно-задовольняюче запрошує нас дати на нього відповідь, заколискуючи нас; важливе-у-собі вимагає нашої відповіді, звертаючись до волі. Відповіддю на суб'єктивно-задовольняюче стає прив'язування нас до об'єкта; відповіддю на цінність – самозречення. Суб'єктивно-задовольняюче не обов'язково є чимсь морально поганим, таким воно стає тоді, коли особа перебільшує його роль у своєму житті, коли воно визначає її вибір у моральній сфері.

Проаналізовані вище категорії важливості Д. фон Гільдебранда можна порівняти з категоричним та гіпотетичним імперативами І. Канта. Як пише Й. М. Мюлер, "феномен, який у етичній теорії Канта приблизно характеризує підпорядкування категоричній вимозі, переосмислюється Гільдебрандом у термінах підпорядку-

вання цінності, натомість систематичне місце кантівського поняття узгодження з гіпотетичними імперативами посіла відповідь на суб'єктивно-(не)задовольняюче" [4, с. 119]. Д. фон Гільдебранд описує відповідь на цінність як самоперевершення, як вихід понад власний інтерес до чогось важливого самого по собі. На думку І. Канта, утім, вимога категоричного імперативу не базується на цінності.

Один із мотивів *Етики* Д. фон Гільдебранда – що також становить паралель з мисленням І. Канта – є протидія принципам утилітаризму, передусім того, що ототожнює найвище благо і мету морального вчинку з досягненням користі. Таким чином, утилітаристи відкидають класичний поділ благ на духовне (*bonumhonestum*), приємне (*bonumdelectabile*) і корисне (*bonumutile*). Д. фон Гільдебранд вважає, що корисною може бути не мета, а тільки засіб, що до неї провадить. Метою, натомість, виявляються, або цінність – духовне благо, або суб'єктивно-задовольняюче – приємне благо. Саме тому корисне не становить четвертої категорії важливого, воно нас не мотивує і не може оцінюватися з точки зору моралі, є інструментом, який можна використати для досягнення як добра, так і зла [1, с. 67].

Ототожнення блага з користю Д. фон Гільдебранд ототожнює зі своєрідною ціннісною сліпотою. Іншою помилкою, на його думку, є редукція блага лише до об'єктів бажання. На відміну від останніх, не кожне благо ми здатні привласнити, тим більше – не вищі й найбільш істинні блага, цінності. Так виявляється об'єктивістський і абсолютистський характер аксіології Д. Гільдебранда. "Важливість-у-собі, або цінність, – пише він, – є об'єктивною в будь-якому значенні слова. Вона об'єктивна, оскільки є реальною властивістю суцього, яке ми означаємо як цінне. Суцці наділені цінністю навіть тоді, коли ми абстрагуємося від будь-якої можливої мотивації" [1, с. 85].

Визнання цінностей відносними, згідно з Д. фон Гільдебрандом, означає характеризування їх як суб'єктивних, залежних від індивідуальної чи колективної свідомості. Абсолютизація цінностей, натомість, означає ствердження їхнього трансцендентного існування. Однак німецький феноменолог аж ніяк не стверджує цілковитої незалежності цінності від людської свідомості, адже певною мірою, разом із суб'єктивно-задовольняючим, вони "репрезентують два погляди, з яких ми, люди, підходимо до реальності; не два різні типи властивостей реальних об'єктів" [3, с. 102]. Інакше кажучи, поява цінності не залежить від нашої волі чи свідомості, а втім, ми мусимо попередньо розуміти, що саме цінуємо в об'єкті.

Нехай цінність не заспокоює людських бажань, вона містить щось для них суттєве, не залишає байдужими. Цей аспект цінності Д. фон Гільдебранд передає, використовуючи термін "відповідь". Остання передбачає активну позицію суб'єкта, який виявляє спонтанність, "породжує специфічний якісний зміст, спрямований на світ" [4, с. 117]. Таким чином, філософ підкреслює інтенціональний характер відповіді, а також її відмінність від сприйняття, в якому зміст перебуває на боці об'єкта. Не можна прирівнювати відповідь на важливе з реакцією у розумінні природничих наук, адже заклик викликає її не так, як доторк змушує здригнутися.

Головною характеристикою відповіді саме на цінність є різного типу самозречення [1, с. 208]. Ми захоплюємося об'єктом завдяки його внутрішній благоді чи красі, а не тому, що він приносить нам задоволення. Як пише католицький феноменолог, "лише щодо ціннісних відповідей можна слушно зауважити, що вони об'єктивно належаться своєму об'єктові" [1, с. 211]. Утім, відпо-

відь на цінності має з відповіддю на суб'єктивно-задовольняюче важливу спільну рису. Вона охоплює нас цілком – ба навіть глибше. Таке зворушення, що правда, не змушує нас зосередитися на собі, а навпаки, звільняє від егоцентризму. Йдеться все ж таки про два різні способи ставлення до реальності.

Слід зауважити, що особливості ціннісних відповідей змушує Д. фон Гільдебранда говорити про специфічний тип свідомості, якою ми пізнаємо цінності [1, с. 225]. Ми можемо усвідомлювати існування об'єкта, але не його цінність. Для останньої дії потрібна певна настанова, яку можна порівняти з високим рівнем моральності чи, релігійною мовою, праведністю. Пізнання цінності означає благоговіння перед нею чи любов до неї. Можна помітити, що Д. фон Гільдебранд розрізняє в особі не один, а три духовні центри, які є джерелами ставлення до наділених важливістю об'єктів. Один із них – позитивний – благоговійний, смиренний, люблячий, до якого й звертається, вимагаючи відповіді, цінність. Два інші – негативні, це гординя і хтивість, до яких спрямовується суб'єктивно-задовольняюче. Моральність прийнятого рішення залежить, зокрема, від того, чи з належного центру виходить наша відповідь: чи не благовіємо ми перед суб'єктивно-задовольняючим? чи не прагнемо привласнити цінність?

Вчення Т. Шліпка про цінність як зразок

Тадеуш Шліпка (1918–2015) був польським священником-езуїтом, спеціалістом з філософської етики і біоетики. Навчався у Львівському університеті, 1939 р. вступив до Товариства Ісуса, пізніше вчився і викладав у Варшаві і Кракові. Т. Шліпка був автором багатьох філософських творів, зокрема підручника *Нарис загальної етики*, у якому чільне місце відвів аксіології.

Цілком очевидно, що Т. Шліпка пропонує християнський (а точніше, католицький і томістичний) погляд на етику. Його міркування виходять з уявлення про здатність особи усвідомлювати цінності завдяки наявності розуму, емоційно їх переживати і схвалювати чи ні, завдяки наявності волі. Таким чином, польський філософ протистоїть позиції І. Канта, який, на його думку, "приймає прірву, яку неможливо засипати, між світом суцх і світом цінностей, між розумом і емоцією любові" [5, с. 208]. Він має на увазі кантівський поділ на феномени й ноумени та суб'єктивізацію нормотворчості. Т. Шліпка не погоджується з редукцією морального вчинку до підпорядкування волі категоричному імперативу без огляду на його зв'язок ані з наслідками дії, ані з цінністю. Отже, він пропонує аксіодеонтологічну теорію як найбільш відповідну до поглядів Томи Аквінського. Норми для людських дій визначає не лише обов'язок, але й переживання цінностей, які приваблюють волю [2, с. 106].

Важливо зауважити, що Т. Шліпка наголошує на об'єктивності моральних цінностей: вони перебувають в іншому регіоні буття, ніж акти переживання, які спрямовує на них особа. Цінність являє собою специфічну категорію реальності, яку людський інтелект здатен схопити, але не створити. Тут, однак, доводиться уточнити онтологічний статус цінності, адже такі чесноти, як справедливість чи мужність, можна описати у вигляді якостей людських дій, а можна – як певні моделі чи зразки, згідно з якими повинна діяти особа (кожна дія, таким чином, являє собою реалізацію "копії" такого зразка). Такий прототип, зразок чи модель має статус вже не якості, а об'єктивного суцього, реалізуючи який людина вдосконалює і саму свою людськість [5, с. 209].

Водночас Т. Шліпка відрізняє цінність-зразок від цільової причини. Метою вона є у тому сенсі, що служить моделлю для реалізації певних категорій цілей (чинячи

справедливість, ми здійснюємо модель справедливості). Цінність, отже, краще порівнювати з мірою, правилом, ідеалом для вдосконалення особи. Вона є абсолютною, адже залишається незмінною попри численні спроби наслідування [5, с. 210]. Натомість традиційне розуміння, на думку польського філософа, зводило моральний вчинок (носії цінності через наслідування зразка) до засобу (і *bonumutile*) реалізації справжнього блага, що конституєвало б його цінність. Згідно з міркуваннями Т. Шліпка, певні дії є добрими не тому, що провадять до остаточної мети, а провадять до неї, адже є добрими [2, с. 103].

Розрізнення між цінністю-зразком і реалізацією такого зразка у людській дії дозволяє стверджувати незмінний і незалежний, абсолютний, характер моральних цінностей. Зміст останніх не визначається історичними чи суспільними змінами. З іншого боку, особа реалізує цінність в міру її відкриття, а тому здатна на індивідуальну інтерпретацію, спричинену інтелектуальними особливостями, особливостями соціального положення, часу тощо. Показово, що Т. Шліпка визнає деякі положення релятивізму, а саме існування змінних цінностей. Абсолютними, на його думку, є лише ті, що "формують внутрішнє благо тих категорій моральної дії, які визначаються сутнісною структурою людини" [5, с. 215]. Прикладами реалізації таких абсолютних моральних цінностей є культ Бога, любов до ближнього, повага до батьків, справедливість, гостинність, правдомовність. Коли виникають конфлікти між цінностями, особа зобов'язана обирати саме абсолютну, а не змінну. Тут ідеться і про розрізнення дій, які є внутрішньо добрими або злими, і тими, що набувають моральну характеристику також завдяки впливу зовнішніх факторів (напр. вбивство є морально поганим актом, але стає обмежено поганим в тому разі, коли здійснюється у відповідь на агресію).

Варто згадати і про погляди Т. Шліпка на конститутивний принцип абсолютних цінностей (творцем відносних і змінних є людська свідомість). Вірний християнській традиції, науковець вважає таким самим порядком буття, який людина, з іншого боку, здатна досягнути інтелектом, а тому він погоджується із тезою, що цінності існують лише в особовій сфері – пізнаються особами і виявляються в їхніх діях, передусім, щодо інших осіб. На цій підставі Т. Шліпка стверджує, що "конститутивним принципом об'єктивних і абсолютних моральних цінностей є інтегральна і впорядкована природа людської особи" [5, с. 225]. Отже, можна говорити не тільки про томістичні, але й персоналістські джерела аксіології Т. Шліпка.

Природа людської особи з її інтегральністю та цілеспрямованою впорядкованістю виявляються підставою розміщення моральних цінностей в об'єктивній реальності. Під інтегральністю Т. Шліпка має на увазі той факт, що особа є психофізичним суцям, єдністю спроможностей і здатностей, відношень із іншими особами. Впорядкованість – це лад, що полягає у розумній природі і корелює з порядком цінностей [5, с. 226]. Польський біоетик не відкидає також християнського уявлення про вищість людини порівняно з іншими створіннями, яку забезпечує духовний елемент, раціональність, самосвідомість і свобода (саме ці властивості особи складають "Образ Божий"). Завдяки згаданим якостям особа здатна діяти від свого імені і саму себе розвивати. Метою її існування стає вдосконалення себе самої як розумного суб'єкта дії, здатного розпізнавати зразки-цінності і змінювати себе згідно з ними. А це означає здатність особи до трансценденції: "залишаючись фізичним особовим суцям, завдяки цій здатності вона стає суцям 'надфізичним', спрямова-

ним до інших ступенів досконалості, що реалізується у ній самій силою її власної дії" [5, с. 227].

У свою чергу, здатність до самовдосконалення забезпечує особі фундаментальну моральну цінність, гідність. Повноту досконалості Т. Шліпка також представляє як ідеальний зразок, оптимальну форму існування людини, згідно з якою вона може розвиватися через свої творчі акти. Реалізація нижчих – порівняно з особою – цінностей стає віхами такого шляху до досконалості. Той факт, що моральні цінності підпорядковано формуванню досконалості людської особи якраз і становить об'єктивний порядок цінності.

Представленій концепції цінностей Т. Шліпка надає такі характеристики, як теїстична, персоналістська і перфекціоністська. По-перше, вона визнає Бога підставою об'єктивного світу цінностей, по-друге, надає провідного значення благу й розвитку людської особи, по-третє, наголошує на ролі внутрішньої цілеспрямованості складових частин інтегральної природи особи у формуванні окремих моральних цінностей [5, с. 231].

Висновки

Дитріх фон Гільдебранд і Тадеуш Шліпка – оригінальні філософи, яких єднає вірність справі обґрунтування традиційного християнського вчення. Перший народився ще у XIX ст. і послуговався феноменологічною методологією, другий дожив до XXI ст. і надавав перевагу томізму, утім, висновки, яких вони доходять, по суті, ідентичні. Д. фон Гільдебранд пропонує характерну для християнського світогляду концепцію цінностей, що мають об'єктивну і абсолютну природу, але впроваджує для обґрунтування своєї позиції поділ на три категорії важливого. Т. Шліпка обстоює ті самі погляди, намагаючись уникнути телеологізму і визнаючи відносну доречність релятивізму, а також розробляє вчення про цінність як зразок, модель чи ідеал.

Обидва філософи наголошують на зв'язку ціннісної сфери з особовою. Д. фон Гільдебранд, попри ствердження абсолютного характеру цінностей, звертає увагу на суб'єктивність наших відповідей на об'єкти, що нас мотивують, відповідей, які формують нас як суб'єктів моралі, як осіб. На думку Т. Шліпка, цінність є зразком для вдосконалення особи, яка, утім, здатна невірно інтерпретувати його, а отже, припуститися помилки. Обидва філософи, залишаючись вірними теїзму християнської традиції, вшановують людську особу як свідомого й свободного суб'єкта моральних дій.

Список використаних джерел

1. Гільдебранд Д. фон. Етика : монографія / Д. фон Гільдебранд ; пер. з англ. В. Турчиновський. – Львів : Вид-во УКУ, 2002. – 445 с.
2. Biesaga T. Wkład T. Ślipki w rozwój etyki tomistycznej / T. Biesaga // Studia Philosophiae Christianae. – 1990. – № 2. – С. 101–107.
3. Cajthalm M. Von Hildebrand's Concept of Value / M. Cajthalm // Studia Neoaristotelica. – 2018. – № 15. – С. 95–130.
4. Müller J. M. Dietrich von Hildebrand / J. M. Müller // Routledge Handbook of Phenomenology of Emotion : handbook / eds. T. Szanto, H. Landweer. – London-New York : Routledge, 2019. – С. 114–122.
5. Ślipko T. Zarys etyki ogólnej. : podręcznik / T. Ślipko. – Kraków : Wydawnictwo WAM, 2004. – 456 s.

References

1. Hildebrand D. von. Etika. Lviv : Vydavnytstvo UKU, 2002. 445 s.
2. Biesaga T. Wkład T. Ślipki w rozwój etyki tomistycznej // Studia Philosophiae Christianae. 1990. № 2. S. 101-107.
3. Cajthalm M. Von Hildebrand's Concept of Value // Studia Neoaristotelica. 2018. № 15. S. 95-130.
4. Müller J. M. Dietrich von Hildebrand // Routledge Handbook of Phenomenology of Emotion : eds. T. Szanto, H. Landweer. London-New York : Routledge, 2019. S. 114-122.
5. Ślipko T. Zarys etyki ogólnej. Kraków : Wydawnictwo WAM, 2004. 456 s.

Е. С. Рассудина

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

**АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ КАТОЛИЧЕСКИХ ФИЛОСОФОВ XX В.:
Д. ФОН ГИЛЬДЕБРАНД И Т. ШЛИПКО**

Посвящено аксиологическим теориям католических философов XX в. Д. фон Гильдебранда и Т. Шлипко. Кратко изложены основные моменты их учений, особое внимание уделено вопросам природы моральных ценностей и связи между ценностной и личностной сферами. Показано, что Д. фон Гильдебранд и Т. Шлипко стремились доказать правомочность и актуальность в современном мире положений традиционной моральной теологии католической Церкви, применяя для этого новейшую методологию и представления о личности, которые являются ныне общепринятыми.

Ключевые слова: ценность, важность, ответ, образец, совершенство, личность.

Kateryna Serhiivna Rassudina

Taras Schevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

**AXIOLOGICAL CONCEPTS OF 20TH-CENTURY CATHOLIC PHILOSOPHERS:
D. VON HILDEBRAND AND T. ŚLIPKO**

Understanding of values and attitude towards them have always been an object of interest for religious thinkers. For many centuries, Catholic moral theology has formed and tried to justify a kind of teaching about absolute and objective values that regulate human behavior. In 20th century this task did not lose its importance for philosophers who used new methodologies and improved conceptions of personality. D. von Hildebrand and T. Ślipko were among them.

The German phenomenologist D. von Hildebrand developed an original conception of three categories of the important, which helped him explain the feature of person to be motivated to act by objects with completely different properties. He distinguishes between subjectively satisfying, objectively important and important in itself or value. At the same time, D. von Hildebrand focuses on value as a category of the important, which requires a special, regulated by morality attitude of the person. His idea of response to something important in the object shows person as a free and active subject who is responsible for his or her relations with reality.

Polish Thomist T. Ślipko sees value as a specific category of reality, which is objective, but is experienced subjectively. Value for him is a pattern according to which a person is called to improve his or her humanity. T. Ślipko distinguishes between absolute values (including moral) and relative ones, which are created by people in history and are changeable. The end of person's existence, in his opinion, is self-improvement, the development of oneself as a subject capable of recognizing values-patterns and changing oneself according to them.

Both D. von Hildebrand and T. Ślipko emphasize the connection between the value and personal spheres. Both philosophers are true to the traditional Catholic moral teaching and personalist principles. The contribution of D. von Hildebrand and T. Ślipko to axiology is important for those Catholic thinkers who are trying in practice to solve in a Christian way complex moral problems of our time.

Keywords: value, impotency, response, pattern, perfection, person.

УДК [316.728 : 394.011]

DOI:10.17721/sophia.2020.15.11

Б. Е. Носенок, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-3034-9217

e-mail: danynosenock@gmail.com

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СПІЛЬНОТИ ЯК ПРОСТІР КУЛЬТУРАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розкрито логіку процесу становлення культуральних досліджень у позаакадемічному просторі. Досліджено інтелектуальні спільноти, дискусійні клуби та філософські кафе, значну увагу приділено також дослідженню специфіки діяльності кола "Еранос". Застосовано метод історичної реконструкції, який визначається центральним у даному дослідженні. Охарактеризовано особливості функціонування інтелектуальних спільнот, які розкриваються за допомогою ідеографічного та діахронічного методів. Підкреслено важливість мультидисциплінарної методології, яка дозволяє надати характеристику культуральних досліджень на протилежності дослідженням культурним. Використано системний метод, який виявляється необхідним при демонстрації значущості публічного простору для процесу розгортання культуральних досліджень. Визначено, що культуральні дослідження є абстрактно-теоретичними формуваннями, оскільки вони не спираються на емпіричний матеріал. З'ясовано, що культуральні дослідження характеризуються чистою теоретичною спрямованістю, а їх оформлення відбувалося інакше, ніж у англосаксонській гуманітаристиці, а однією з форм розвитку таких досліджень є, зокрема, поява нових ідей у спільнотах неакадемічної спрямованості. Доведено, що публічний простір відіграє головною роль у здійсненні діяльності різних видів інтелектуальних спільнот.

Ключові слова: культуральні дослідження, інтелектуальні спільноти, дискусійні спільноти, "Еранос", мультидисциплінарність, публічний простір, філософські кафе.

Актуальність роботи. Нові інтелектуальні віяння та тенденції формуються не лише академічними інституціями та науковцями. Дискусійні та інтелектуальні спільноти, філософські клуби як приклади простору, котрий розгортається раптово, стрибкоподібно, теж виступають осередками зародження нового знання. Публічний простір як реальна сфера безпосередньої взаємодії людей дає поштовх до розвитку культуральних досліджень. Салони, літературні кав'ярні та різноманітні закриті клуби сприяли поширенню філософських ідей, популяризації теоретичних конструкцій у галузі історії культури. "Еранос", зокрема, є одним із найвідоміших позаакадемічних осередків. Дослідження публічного простору, культури філософської дискусії, "соціабельності" та альтернатив офіційним інституціям сьогодні не втратило актуальності. Зростає увага до постаті так званого публічного інтелектуала, до впливу філософів, авторитетів на розвиток соціокультурного простору. Це приводить до визнання необхідності дослідження про-

блеми відкритості, а особливо такого її прояву, як діяльність інтелектуальних кіл.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У ході написання статті було використано праці Ю. Габермаса, який, зокрема, звертається до дослідження таких феноменів, як публічний простір та так звана сфера відкритості. Схожих питань торкається у своїх працях Х. Арндт. Дослідниця розглядає публічний простір як сферу, де люди взаємодіють безпосередньо. Це відрізняє її погляд від позиції інших дослідників, надбання яких було використано при написанні даного тексту. Тематика статті вимагає розкриття логіки появи нових форм знання. Цей аспект було розкрито через звертання до концепції Г. Зіммеля, яка стосується поняття культури та такої її визначальної риси, як трагічність. Праця мислителя робить можливим розуміння процесу формування нових культурних форм та, відповідно, застарівання старих. Д. В. Броком підкреслюється, що сьогодні філософія та культурологія звер-